

Biokulttuuriset oikeudet

'Biokulttuuriset oikeudet' on kansainvälisten ympäristö- ja ihmisoikeuslakien keskuuteen noussut uusi käsite, jota käytetään alkuperäiskansojen ja perinteisten elämänmuodon omaavien paikallisyhteisöjen oikeuksien diskurssissa. Biokulttuurisissa oikeuksissa tunnustetaan alkuperäiskansojen kulttuurin ja luonnonympäristön erottamaton yhteys ja keskinäinen riippuvuus sekä alkuperäiskansojen yhtenäinen oikeus kulttuuriin ja luontoon. Biokulttuurisissa oikeuksissa yhdistyvät oikeudet perinteisiin maihin, luonnonvaroihin ja ekosysteemeihin sekä kulttuuri- ja uskontoperinteisiin, perinnetietoon ja perinteisiin kulttuurisiin käytäntöihin. Biokulttuuriset oikeudet merkitsevät alkuperäiskansojen oikeutta paikallisen luonnonympäristön kestävään hoitoon heidän perinteeseen ja itsemääräämisoikeuteen pohjautuen. Biokulttuuristen oikeuksien lähestymistapa pyrkii suojelemaan alkuperäisyhteisöjen kulttuuri- ja luonnonperintöjä holistisemmalla tavalla, jossa ymmärretään, että luonnon monimuotoisuuden suojeleminen edistää kulttuurin elinvoimaisuutta ja kulttuurin elinkykyisyys suojelee biologista monimuotoisuutta.

Termiä 'biokulttuurinen' on käytetty etenkin viime vuosikymmeninä luonnonympäristöä ja kulttuuria holistisesti yhdistävänä käsitteenä. Biokulttuurinen diversiteetti on vakiintunut käsitteenä yhdistämään luonnonympäristön monimuotoisuutta lukuisine eliölajeineen ja ilmiöineen myös ihmisten kulttuuristen ja kielellisten kirjojen rikkauteen. 'Biokulttuuriset oikeudet' on puolestaan suhteellisen uusi käsite, joka on otettu käyttöön yhteiskunnallisiin keskusteluihin vasta kuluvana vuosikymmenenä. Biokulttuuriset oikeudet toimivat eräänlaisena kattokäsitteenä, joka yhdistää alkuperäiskansojen voimassaolevat kansainväliset oikeudet kulttuuriin, perinteeseen, elinympäristöön ja luonnonvarojen kestävään hallintaan. Biokulttuuriset oikeudet eivät esiinny sellaisenaan kansainvälisissä lakiesityksissä tai oikeussopimuksissa, mutta ne voidaan paikantaa jo voimassa oleviin YK:n yleissopimuksiin ja oikeusjulistuksiin, kuten YK:n biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus (v. 1993), YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistus (2007) ja biologisen monimuotoisuuden yleissopimukseen liittyvä Nagoyan pöytäkirja (2010).

Biokulttuuriset oikeudet voidaan ymmärtää kollektiivisina oikeuksina, jotka pyrkivät vahvistamaan alkuperäisyhteisöjen oikeutta luonnonresurssien kestävään hallintaan. Käsitettä kehittänyt Kabir Sanjay Bavikatte on painottanut, että biokulttuuristen oikeuksien keskiössä on alkuperäisyhteisöjen oikeus paikallisen luonnonympäristön, elinympäristönsä, hoitajana ja huolenpitäjänä. Bavikatten mukaan tätä oikeutta ei tule nähdä länsimaisen talouskeskeisen luonnonvarojen hallinnan mukaisesti, vaan alkuperäiskansojen omien kulttuuristen maailmankatsomusten, ontologioiden ja luontoyhteyden kautta. Alkuperäiskansoille luonnonympäristö ei näyntyä länsimaisen teollisen yhteiskunnan

tapaan talouskasvua ruokkivana luonnonvaravarastona, vaan luonnonympäristöllä on usein syvät ja monitasoiset merkitykset, jotka pohjautuvat kansan kulttuuriin, henkiseen tai uskonnolliseen perinteeseen, kieleen, identiteettiin ja sukupolvelta toiselle siirtyvään yhteydentuntuun perinteisen maan kanssa. Nämä merkitykset ovat muodostuneet historian saatossa, kansojen eläessä kiinteässä yhteydessä paikallisen elinympäristön ja ekosysteemien kanssa.

Maailman eri alkuperäiskansoille on usein yhteistä se, että luonnonympäristö koetaan elävänä ja luonnonolentojen vuorovaikutuksesta koostuvana harmonisena kokonaisuutena. Monille alkuperäiskansoille luonnonympäristö on keskeisessä sijassa henkisessä tai uskonnollisessa perinteessä, jolloin luonto kokonaisuudessaan tai esimerkiksi tietyt paikat ja eliölajit saavat pyhiä merkityksiä. Alkuperäiskansojen luontokäsityksissä ihminen asettuu osaksi luonnonympäristön holistisia verkostoja, jolloin ihmisellä on vastuu toimia tavalla, joka ei riko luonnossa vaikuttavaa tasapainoa. Alkuperäiskansojen perinteisiin pohjautuviin luontokäsityksiin liittyy usein kohtuullisuuden, vastavuoroisuuden ja vastuullisuuden arvoja, kun ihmisen tarpeiden vaikutus otetaan huomioon osana ekosysteemien toimivuutta ja jatkuvuutta.

Biokulttuuriset oikeudet pyrkivät suojelemaan luonnon monimuotoisuutta suojelemalla luonnonympäristöä hoitavia elämäntapoja ja maailmankatsomuksia sekä niihin liittyviä kulttuurisia ja henkisiä arvoja. Alkuperäiskansojen oikeudet kulttuuriin ja elinympäristöön sisältävät kulttuurien sisäisen eettisen ohjeistuksen ja arvot luonnon kestävästä hoitamisesta. Biokulttuuristen oikeuksien keskiössä on myös kunnioittaa ja suojella alkuperäiskansojen perinteistä tietoa ja sen käytännön sovelluksia luonnonympäristön hoidossa ja käytössä. Tällainen perinteinen tieto on syntynyt alkuperäiskansojen asuttaessa pitkään tiettyjä maita ja alueita, jolloin he ovat havainnoineet ja oppineet tuntemaan paikallisia ekosysteemejä ja biodiversiteettiä eläessään suorassa kosketuksessa luonnonympäristön kanssa. Perinteinen tieto ja käytännön tieto-taito on siirtynyt sukupolvelta toiselle jokapäiväisessä elämässä ja siihen sisältyy myös maailmankatsomuksellisia elementtejä. Kabir Sanjay Bavikatte on todennut biokulttuuristen oikeuksien käsitteen vastaavaan nykypäivän ekologiseen kriisiin tuomalla esiin näitä paikallisyhteisöjen tieto-taitoon pohjautuvia ratkaisuja teknokraattisten ratkaisujen sijaan.

Biokulttuuristen oikeuksien käsitteen rikkaus ja merkitys lepää sen holistisuudessa esittää alkuperäiskansojen luonnonympäristön ja kulttuurin toisiinsa kietoutuneisuus. Nykyinen kansainvälinen laki tarkastelee alkuperäiskansojen kulttuurisia ja luonnonympäristöön liittyviä oikeuksia usein erillään laiminlyöden näiden tekijöiden elintärkeän yhteyden. Chen & Gilmore (2015) ovat todenneet, että juuri tämän vuoksi biokulttuuristen oikeuksien käsite tarjoaa tarvittavan holistisemmän lähestymistavan alkuperäiskansojen oikeuksien käsittämiseen, puolustamiseen ja toimeenpanoon. Holistisena käsitteenä biokulttuuriset oikeudet toimivat myös selkeämpänä ja yhtenäisempänä työvälineenä, agendana ja ohjaavana periaatteena oikeuskysymystaisteluissa. Biokulttuuristen oikeuksien käsite voidaan nähdä tarpeellisenä niin alkuperäis- ja paikallisyhteisöjen omassa keskuudessa, heidän oikeuksiaan ajavien järjestöjen ja kansalaistoiminnan tasolla, valtiollisen päätöksenteon, tieteellisen

tutkimuksen sekä kansainvälisten laki- ja oikeusorganisaatioiden kuten YK:n tasolla. Kaikilla näillä yhteiskunnan osa-alueilla olisi merkittävää ottaa käyttöön yksi yhtenäinen virallinen käsite, joka tunnustaa, että alkuperäiskansojen kulttuurien, kielten ja yhteisöjen hyvinvointi on suoraan riippuvainen muun luonnonympäristön hyvinvoinnista, ja että vastaavasti luonnon monimuotoisuuden säilyminen on riippuvainen näiden kansojen elämänperintöjen elinvoimaisuudesta.

Koonnut: Jaana Valkama

Lähteet:

Sanjay Kabir Bavikatte, 2011. Stewarding the earth: rethinking property and the emergence of biocultural rights. PhD Thesis. University of Cape Town, Department of Public Law

Sanjay Kabir Bavikatte ja Daniel F. Robinson, 2011. Towards a People's History of the Law: Biocultural Jurisprudence and the Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing. 7/1 Law, Environment and Development Journal, 7(1). Saatavilla sähköisesti: <http://www.lead-journal.org/content/11035.pdf>

Sanjay Kabir Bavikatte ja Tom Bennett, 2015. Community Stewardship: The Foundation of Biocultural Rights. Journal of Human Rights and Environment 6(1). Saatavilla sähköisesti: <https://www.elgaronline.com/view/journals/jhre/6-1/jhre.2015.01.01.xml>

Cher Weixia Chen ja Michael Gilmore, 2015. Biocultural Rights: A New Paradigm for Protecting Natural and Cultural Resources of Indigenous Communities. International Indigenous Policy Journal, 6(3). Saatavilla sähköisesti: <http://ir.lib.uwo.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=iipj>